

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI APIE LIETUVOS VALSTYBĖS VALDOMŲ ĮMONIŲ VEIKLĄ 2019 METAIS

1. **2019 metais valstybės valdomų įmonių (VVI) portfelio rezultatai pasižymėjo augimu: padidėjo pajamos, grynasis pelnas, turtas, grąža valstybei. Priešingas pokytis fiksuotas VVI portfelio indėlyje į valstybės biudžetą - paskirtų dividendų ir pelno įmokų suma mažėjo 10,2 proc. ir siekė 122,4 mln. eurų. Bendra grąža valstybei, įtraukiant ir VĮ mokamus netipinius mokesčius, už 2019 metus siekė 149,0 mln. eurų (11,5 proc. mažiau nei už 2018 metus).**
2. **2019 metais VVI portfelio rezultatams reikšmingą įtaką ir toliau turi energetikos sektoriaus įmonių veikla:**
 - didžioji dalis VVI apyvartos buvo sutelkta energetikos sektoriaus įmonėse – vien UAB „Ignitis grupė“ įmonių grupės apyvarta sudarė net 42,1 proc. visos metinės VVI portfelio apyvartos.
 - teigiami energetikos sektoriaus įmonių veiklos rezultatai turėjo didelę įtaką ir VVI portfelio grynojo pelno pokyčiui – visos VVI, įvertinus netipinių mokesčių įtaką, bendrai uždirbo 234,7 mln. eurų grynojo pelno, t. y. virš 2 kartų daugiau nei ankstesniais metais (2018 metų rezultatui reikšmingą įtaką turėjo įvykęs turto perkainojimas).
 - didėja energetikos sektoriui priskirtų įmonių priklausomybė nuo skolintų lėšų: 2019 metų pabaigoje šio sektoriaus finansiniai išpareigojimai sudarė 82,7 proc. nuosavo kapitalo (nuo 2016 metų kiekvienas metais didėja vidutiniškai po 9,5 procentinio punkto) ir 2019 metais net 51,1 procentinio punkto viršijo bendrą viso VVI portfelio finansinių skolų ir nuosavo kapitalo santykį.
3. **Stabiliausiu augimu pasižymėjo susisiekimo sektorius.** Nuo 2016 metų labiausiai matoma susisiekimo sektoriaus įmonių rezultatų augimo tendencija – devynios į 2019 metų VVI portfelį įtrauktos susisiekimo sektoriaus įmonės, įvertinus netipinių mokesčių įtaką, uždirbo 50,4 proc. VVI portfelio grynojo pelno. Uždirbtas 118,2 mln. eurų grynasis pelnas šio sektoriaus įmonėms leido pasiekti 5,7 proc. nuosavo kapitalo grąžą, kuri buvo aukščiausia tarp visų VVI sektorių. Į valstybės biudžetą paskirta dividendų ir pelno įmokų suma taip pat buvo reikšminga ir siekė 68,6 mln. eurų.
4. **VĮ Valstybinių miškų urėdijos rezultatus stipriai lemia rinkos sąlygos.** 2019 metais ženkliai atpigus medienai regione, įmonė fiksavo prastesnius rezultatus (lyginant su 2018 metais), t. y. praktiškai tokius pačius, kaip 2016 ir 2017 metais. 2019 metais buvo uždirbta 26,4 mln. eurų grynojo pelno ir į valstybės biudžetą paskirta pelno įmoka siekė 5,5 mln. eurų (atitinkamai 2018 metais buvo uždirbta 48,5 mln. eurų grynojo pelno ir už 2018 metus į valstybės biudžetą paskirta 22,1 mln. eurų pelno įmoka). Įmonė toliau vykdo specialiuosius įpareigojimus, už kuriuos valstybė nekompensuoja. Eliminavus specialiųjų įpareigojimų įtaką, įmonės komercinės veiklos grynasis rezultatas 2019 metais būtų 35,8 mln. eurų (2018 metais 54,9 mln. eurų).
5. **Nors COVID-19 pandemija tiesioginės įtakos 2019 metų VVI rezultatams neturėjo, tačiau trims VVI buvo pritaikytos išimties ir leista nemokėti (ar mokėti mažiau) dividendų ar pelno įmokų.** 2020 m. gegužės pradžioje įsigaliojus Vyriausybės nutarimo „Dėl dividendų už valstybei nuosavybės teise priklausančias bendrovių akcijas ir valstybės įmonių pelno įmokų“ pakeitimui, buvo pritarta siūlymui mažesnę už nustatytąją dividendams skirtą išmokėti pelno dalį nustatyti UAB Lietuvos parodų ir kongresų centras „LITEXPO“. AB Giraitės ginkluotės gamyklos taip pat išimties tvarka buvo pritarta dėl dividendų sumažinimo, jų suma didinant įmonės apyvartines lėšas investicijoms vykdyti, todėl šios dvi įmonės už 2019 metų rezultatus dividendų nepaskyrė, nors prieš metus kartu buvo paskyrusios beveik milijoną eurų – atitinkamai 719,3 tūkst. eurų ir 266,5 tūkst. eurų. Taip pat išimtis buvo pritaikyta ir valstybės įmonei Lietuvos oro uostai – pernai į valstybės

biudžetą paskyrusiai 8,5 mln. eurų pelno įmokų sumą, ir už 2019 metų rezultatus planavusiai skirti beveik 10 mln. eurų.

6. **Įgyvendinant siektinus pelningumo rodiklius, susiduriama su iššūkiais.** 2019-2021 metų laikotarpiui Vyriausybės nustatytus siektinus pelningumo rodiklius 2019 metais pasiekė 18 iš 37 VVĮ.
7. **Dvi valstybei atstovaujančios institucijos, t. y. Lietuvos Respublikos finansų ministerija ir Lietuvos Respublikos susisiekimo ministerija, valdo didžiąją dalį VVĮ portfelio.** Šių ministerijų, kaip valstybei atstovaujančių institucijų, priimami sprendimai turi išskirtinę įtaką portfelio įmonių veiklos rezultatams.
8. **VVĮ valdysenos centralizavimo progresas mažesnis nei buvo planuotas.** Kasmet mažėja įmonių skaičius – labiausiai kitų įmonių sektoriuje, kurį sudaro mažiausiai įtakos VVĮ portfelio rezultatams turinčios ir skirtinga veikla užsiimančios įmonės. Šių įmonių reorganizavimo, likvidavimo, prijungimo ir kiti susiję klausimai sprendžiami lėtai, sprendimų įgyvendinimas užsitęsia.
9. **Teisės aktais suvienodinti VVĮ ir jų dukterinių įmonių gerosios valdysenos standartai: skaidrumo gairių laikymasis, atrankos procedūros, strateginių veiklos planų rengimas ir kiti.**

Rekomendacijos:

1. Spartinti VVĮ valdysenos centralizavimo procesą: mažinant VAI skaičių; iš esmės peržiūrint ir atsisakant valstybei nebūtinų funkcijų vykdymo.
2. VVĮ užsitikrinti pajamas iš jų patronuojamų įmonių skiriamų dividendų.
3. Stiprinti VVĮ dukterinių įmonių kolegialių organų kompetencijas.
4. Daugiausiai dėmesio skirti didžiausioms, ypač finansų ir susisiekimo ministerijoms pavaldžioms VVĮ – per VVĮ politikos formavimą, įgyvendinimą, įmonių valdymo ir vertinimo funkcijų vykdymą.

VVĮ VADOVŲ ATLYGIS

1. **Reikšmingesnių pažeidimų laikantis Vyriausybės nustatytos VĮ vadovų atlygio politikos nenustatyta.** Nustatytas tik vienas atvejis, kai VĮ „Mūsų amatai“ vadovui išmokėta kintamoji dalis nebuvo susieta su veiklos rodikliais. Valstybės valdomos bendrovės, nors atlygio politikos nuostatos joms nėra privalomo pobūdžio, Vyriausybės nustatyta politika taip pat dažniausiai vadovaujasi.
2. **VVĮ vadovų darbo užmokestis augo kiek mažiau už vidutinį šalies darbo užmokestį.** Vidutinis VVĮ vadovų darbo užmokestis per 2019 metus padidėjo 7,1 proc. ir siekė 5 472 eurus (vidutinis darbo užmokestis šalyje didėjo 8,6 proc.). Žemiausias VVĮ vadovų vidutinis mėnesinis darbo užmokestis siekė 2 049 eurus, didžiausias – 12 696 eurus per mėnesį.
3. **VVĮ vadovų atlyginimai yra ženkliai žemesni, lyginant su privačiu sektoriumi.** VVĮ vadovų metinis darbo užmokestis vidutiniškai sudaro tik apie 40-60 proc. rinkos vidurkio. Dalies VVĮ vadovų atlyginimai yra ženkliai žemesni nei rinkos vidurkis, net ir įvertinus tai, kad jiems nustatomas Vyriausybės nutarimu leidžiamas maksimalus atlyginimas.
4. **Atlygio struktūra skiriasi nuo rinkoje esančių praktikų.** Vidutiniškai VVĮ vadovų kintamoji atlyginimo dalis siekia apie 30-35 proc. viso atlyginimo, o rinkos įmonių apie 15-20 proc. Skirtumus atlygio struktūroje lemia Vyriausybės nustatyta VVĮ vadovų atlygio politika, kuri nustato ypač žemus pastoviosios atlyginimo dalies rėžius bei galimybę

kintamajai atlyginimo daliai (įskaitant premiją) sudaryti iki 45 proc. viso atlyginimo (t. y. daugiau nei 80 proc. pastoviosios atlyginimo dalies).

5. **Mažesnius nei rinkoje VVI vadovų atlyginimus lemia rinkos sąlygų neatitinkanti Vyriausybės nustatyta atlygio politika.** Atlygio politikoje numatyti pastoviosios atlyginimo dalies koeficientai yra per maži ir neleidžiantys VVI vadovams nustatyti konkurencingų atlyginimų, o nustatytos išlygos neatspindi įmonių vadovų veiklos kompleksiskumo ir atlygio politiką darbo pernelyg komplikuoję. Esamas reguliavimas arba skatina nesilaikyti nustatytos politikos (jei tai tik rekomendacinio pobūdžio nuostatos), arba maksimaliai kelti kintamąją atlygio dalį, įskaitant ir premijas. Tokia praktika žalinga, nes kuria paskatas įmonių vadovams nustatyti neambicingus tikslus tam, kad vadovas per didesnę kintamąją dalį galėtų gauti artimesnę rinkos vidurkiui atlyginimą.

Rekomendacijos:

1. Keisti VVI vadovų atlygio politiką numatant rinkos sąlygas atitinkančius pastoviosios atlyginimo dalies dydžius. Taip pat keisti atlygio struktūrą, kurioje kintamoji atlyginimo dalis (įskaitant ir metinę premiją) sudarytų mažesnę viso atlyginimo dalį.
2. Reguluojant VVI vadovų atlygius pereiti prie bendrinių praktikų, kai VVI kategorijos nustatomos pagal LR įmonių finansinės atskaitomybės įstatymo nuostatas. Taip pat atsisakyti perteklinio reguliavimo bei nustatyti platesnius ir persidengiančius atlygio rėžius, kurie suteiktų daugiau lankstumo VVI vadovo atlyginimą nustatančiam organui, o atlygio politiką padarytų skaidresnę ir aiškesnę.
3. VVI vadovų atlygio politikoje nustatyti esminius principus, kurie numatytų, kad informacija apie VVI vadovo atlyginimą būtų vieša, o sprendimas dėl atlyginimo dydžio būtų pagrįstas ir remtųsi rinkos sąlygomis.

KOLEGIALIŲ PRIEŽIŪROS IR VALDYMO ORGANŲ NARIŲ IR KOMITETŲ NARIŲ ATLYGIS

1. **Reikšmingesnių pažeidimų įgyvendinant Vyriausybės nustatytą kolegialių organų atlygio politiką nenustatyta.** Visos VĮ taikė valandinio apmokėjimo sistemas, taip pat visos VVI vadovavosi ir numatytais atlygio dydžiais apribojimais.
2. **Taikomos apmokėjimo sistemos tarp VVI labai skiriasi.** VVI valdybų nariams taikomos įvairios atlygio sistemos: mokama už darbui skirtas valandas, mokama už dalyvautus posėdžius, mokamas fiksuotas metinis atlygis arba taikoma mišri atlygio sistema. Taip pat skiriasi ir sutartyje nustatomo atlygio atskleidimo principai: vienos įmonėse atlygis nurodomas su visais mokesčiais (bruto), kitose atskaičius mokesčius (neto).
3. **VVI kolegialių organų narių atlygiai per metus paaugo nežymiai.** Pirmininkų atlygiai padidėjo 2,9 proc., o kitų narių – 0,3 proc. Vidutinis pirmininko atlygis siekė 1 209 eurus per mėnesį, nario – 662 eurus per mėnesį. Žemiausias VVI kolegialių organų narių atlygis siekė tik 36 eurus per mėnesį, didžiausias – 1 898 eurus per mėnesį. Net ir įvertinant tai, jog valstybės valdomos įmonės savo veiklos apimtimis stipriai skiriasi, tokio dydžio skirtumai rodo, jog dalies VVI kolegialių organų nariams mokamas neadekvačiai žemas atlygis.
4. **Atlygio, kai mokama už darbui skirtas valandas, sistema neatitinka gerųjų valdysenos praktikų.** Šiuo metu Lietuvoje taikomos valandinio atlygio praktikos atskleidžia, kad taikant valandinį atlygį išauga administracinė našta, o atsiskaitant už dirbtas valandas kyla iššūkių dėl pasitikėjimo ir komunikacijos tarp kolegialaus organo narių ir valstybei

atstovaujančios institucijos. Kitaip nei Lietuvoje, Vakarų Europos šalyse dažniausiai taikoma praktika mokėti fiksuotą metinį atlygį.

5. **Kolegialaus organo pirmininkui mokamas atlygis neatitinka pasaulinių praktikų. Nors pirmininko atsakomybės ženkliai didesnės, tačiau** vidutiniškai pirmininkui buvo nustatytas tik apie 1,4 karto didesnis atlygis nei kitiems nariams. Pasaulinėje praktikoje pirmininko atlygis yra apie 2 ir daugiau kartų didesnis. Šiuos skirtumus lemia Lietuvoje suformuota atlygio politika, kuri valstybės valdomų bendrovių pirmininkams numato tik 1,3 karto didesnę atlygį, valstybės įmonių – tokį patį kaip ir kitiems nariams.
6. **Komitetų veiklos apmokėjimo sistemos nesiskiria nuo kolegialių organų.** Dažniausiai veikla komitetuose buvo apmokama laikantis tokios pat apmokėjimo sistemos, kaip ir apmokant komitetą suformavusio kolegialaus organo narių veiklą. Daugiausiai taikomos apmokėjimo už darbui skirtas valandas ir fiksuoto metinio atlygio sistemos.
7. **Komiteto nario atlygis vidutiniškai sudaro apie pusę kolegialaus organo nario atlygio.** Vidutiniškai komiteto nario atlygis 2019 metais sudarė 50,3 proc. kolegialaus nario atlygio (mediana siekė 27,1 proc.) arba 347 eurus per mėnesį. Komiteto pirmininko atlygis vidutiniškai siekė 73,7 proc. kolegialaus organo nario atlygio (mediana – 53,0 proc.) arba 561 eurą per mėnesį.

Rekomendacijos:

1. Atsisakyti kolegialių organų narių atlygio politikos, kai mokama už dirbtas valandas ar dalyvautus posėdžius ir pereiti prie fiksuoto atlygio sistemos. Taip pat atsisakyti kitų praktikų, kai kolegialių organų nariai turi atsiskaityti pagal dirbtų valandų skaičių.
2. Reguluojant valdybos narių atlygį nustatyti ne tik viršutinį atlygio rėžį, bet ir apatinį, kuris neleistų susidaryti atvejams, kai kolegialaus organo nariams mokamas tik simbolinis atlygis.
3. Numatyti, kad VVĮ kolegialių organų pirmininkų atlygis būtų nuo 1,5 iki 2,5 karto didesnis nei kitų kolegialaus organo narių.
4. Suformuoti komitetų narių atlygio principus. Numatyti, kad komiteto nario metinis atlygis sudarytų ½ kolegialaus organo nariui nustatyto metinio atlygio. Taip pat užtikrinti, kad komiteto pirmininko atlygis būtų nuo 1,5 iki 2,5 karto didesnis nei kitų komiteto narių.

SPECIALIEJI ĮPAREIGOJIMAI

1. **Beveik pusė VVĮ (23 iš 50) 2019 metais vykdė specialiuosius įpareigojimus.** Iš jų 8-ios įmonės ataskaitiniu laikotarpiu vykdė tik specialiuosius įpareigojimus. VVĮ vykdomų specialiųjų įpareigojimų sąnaudos, įtrauktos į pelno (nuostolių) ataskaitas, 2019 metais sudarė 8,7 proc. visų VVĮ sąnaudų, turtas – 32,2 proc. viso VVĮ disponuojamo turto.
2. **Beveik pusė VVĮ sąnaudų (144 mln. eurų), patiriamų vykdant specialiuosius įpareigojimus, nebuvo įtrauktos į įmonių pelno (nuostolių) ataskaitas** – šios sąnaudos buvo tiesiogiai padengiamos biudžeto arba įvairių fondų skirtomis dotacijomis. Dėl šios priežasties, vertinant VVĮ specialiųjų įpareigojimų sąnaudas, būtina atsižvelgti ir į finansines ataskaitas neįtraukiamus kaštus.
3. **Reikšminga dalis VVĮ veiklos masto nėra atspindima vertinant turtą** – trečdalis VVĮ turto (872,8 mln. eurų), naudojamo vykdyti specialiuosius įpareigojimus, nebuvo įtrauktas į įmonių balansus. Didžiąją dalį šio turto sudarė finansinio sektoriaus VVĮ valdomi fondai bei kitos finansinės priemonės.
4. **Dalies VVĮ vykdomi specialieji įpareigojimai leido įmonėms pasiekti aukštą pelningumą** – kai kurių iš jų ataskaitinio laikotarpio rezultatas netgi reikšmingai viršijo

bendrą VVĮ portfelio grąžą. Tai dažnu atveju yra dėl šių įmonių vykdomų viešojo administravimo funkcijų kainodaros. Pvz., 2019 metais VVĮ portfelio normalizuota nuosavo kapitalo grąža siekė 4,2 proc., o VĮ „Regitra“ – 22,0 proc., VĮ Registrų centras – 22,3%.

5. **2 iš 23 VVĮ, vykdančių specialiuosius įpareigojimus, visai nebuvo atskyrusios pelno (nuostolių) ataskaitų bei balanso** (komercinės veikos nuo specialiųjų įpareigojimų). Tai neleidžia tinkamai įvertinti, kokią įtaką šių įmonių veikos rezultatams daro jų vykdomi specialieji įpareigojimai. Dalis VVĮ, vykdančių specialiuosius įpareigojimus, atliekamų funkcijų finansų atskyrimą vykdo paviršutiniškai – pavyzdžiui, visos įmonės sąnaudos bei turtas išskaidomas proporcingai pagal funkcijų generuojamas pajamas. Taip pat, didžioji dalis VVĮ neturi arba neviešina finansinių ataskaitų atskyrimui pagal funkcijas taikomos metodikos bei principų.
6. **Kai kurių VVĮ vykdomos funkcijos** (pavyzdžiui, VĮ Registrų centras, VĮ Žemės ūkio informacijos ir kaimo verslo centras) pagal *Specialiųjų įpareigojimų rekomendacijas*¹ neatitinka vieno iš specialiojo įpareigojimo kriterijų – **nėra paskirtos šioms įmonėms įstatymais arba Vyriausybės nutarimais**, todėl yra laikomos komercine veikla, nors pagal veiklos pobūdį galėtų būti laikomos specialiaisiais įpareigojimais.

Rekomendacijos:

1. VAI turi užtikrinti, kad VVĮ, vykdančios specialiuosius įpareigojimus, pilna apimtimi atskirtų specialiųjų įpareigojimų ir komercinės veiklos finansinę informaciją (pelno (nuostolių) ataskaitose bei balanse) pagal *Specialiųjų įpareigojimų rekomendacijas*, nurodytų gaunamas dotacijas bei viešai atskleistų atskyrimo metodiką, kuria vadovaujasi. Tai leistų objektyviai įvertinti vykdomus specialiuosius įpareigojimus.
2. VAI turi peržiūrėti jų atstovaujamų VVĮ veiklas, kurios pagal *Specialiųjų įpareigojimų rekomendacijų* apibrėžiamus kriterijus priskirtinos specialiesiems įpareigojimams, tačiau yra pavestos ne įstatymais ar Vyriausybės nutarimais, ir inicijuoti teisės aktų pakeitimus, kurie suteiktų galimybę atitinkamas funkcijas priskirti specialiesiems įpareigojimams. Taip pat turėtų būti peržiūrėtos ir pašalintos nebeaktualios funkcijos, priskirtos specialiesiems įpareigojimams.
3. VAI turi užtikrinti, kad VVĮ teikdamos VKC bei viešindamos informaciją apie vykdomus specialiuosius įpareigojimus (įskaitant finansinius veiklos rezultatus) vadovautųsi su VKC suderintu VVĮ vykdomų specialiųjų įpareigojimų sąrašu. Jei sąrašė nurodyta informacija apie įmonės vykdomus specialiuosius įpareigojimus dėl pasikeitusių aplinkybių yra nebeaktuali – VAI ir VVĮ kartu turi kreiptis į VKC dėl sąrašo peržiūros.

¹ Lietuvos Respublikos ūkio ministro 2013 m. gruodžio 20 d. įsakymas Nr. 4-1100 „Dėl valstybės valdomų įmonių specialiųjų įpareigojimų nustatymo ir informacijos pateikimo rekomendacijų patvirtinimo“